

megközelítőleg háromszög formájú, kb. 500×600 méteres, nagy kiterjedésű lelőhely a Kondoros-ér D-i ágának K-i partján elterülő platószerű kiemelkedésen található, területén Árpád-kori edénytöredékek kerültek elő a topográfiai célú terepbejárások alkalmával. A lelőhelyen gyűjtött leletanyag jellege és kiterjedése alapján Árpád-kori falu feltételezhető, bár a falu ismert oklevelekben nem szerepel. A lelőhelyen téglatöredékek is előkerültek, ám azok nem utaltak egyértelműen templomra. A sok objektumra utaló foltokban talált leletanyag nagy részét különböző peremkiképzésű bográcsok töredékei alkotják. A bográcsokon kívül változatos fazekak töredékei is előkerültek.

Az érintett területen útépités földmunkáinak megkezdése előtt megelőző régészeti feltárást végeztünk 2003. április 15–26. között. A korábban a területen húzódó földút felbontásakor kiderült, hogy az úttal párhuzamosan futó csatorna földjét, annak kiásásakor a földút területére hordták, annak feltöltésére használták fel. A földgyalival történt nyelés közben jól megfigyelhetők voltak a földút feltöltésének modern rétegei. A földút, valamint a mellette lévő terület lehumuszolása nyomán kb. 40–50 cm mélységben értük el a bolygatatlan sárga színű altalajt. Az altalaj fölötti rétegek lehorodásakor semmilyen régészeti lelet, vagy régészeti jelenség nyoma nem került napvilágra.

LISKA ANDRÁS

196. Ikervár, Rába-medér (Vas megye) Ú

A lelőhelyre Kiss Péter hívta fel figyelmünket. Az alacsony vízállást kihasználva 2003. augusztus 21-én készülék nélkül, csak maszk és légzőcső használatával lehetett átfésülni a medret. A jelenségek azonban a felszínen is láthatóak voltak.

Az első lelőhely a Rába-híd feletti folyószakaszon található, a kastély parkjánál. Cölöpök csonkjai figyelhetők meg egy-egy sorba rendezve a két part közelében. A keleti partnál maradt fenn több cölöp. Dr. Grynacus András kormeghatározás céljára mintát vett belőlük; az eredmény szerint az ikervári híd cölöpjei 18. századiak. A keleti part cölöpjei között tölgy- és fenyőcölöpök is voltak, ami arra utal, hogy az építményt megújították. A jelenség valószínűleg híd maradványa. A dendrokronológiai vizsgálatok is arra utalnak, hogy a hidat egy alkalommal megújították. A tölgy fázis 1782 utánra keltezhető. A cölöpök elhelyezkedéséről rajzot készítettünk, melyen jelöltük a minták sorszámát is.

A második lelőhely a híd maradványai felett mintegy 50 méterrel helyezkedik el. A jobb parttól rézsútosan cölöpsor indul el, amely a folyó közepén folyásirányban törik meg. Hat cölöpöt figyeltünk meg eredeti helyén. Dr. Grynacus András mintát vett belőlük. A jelenség feltételezésünk szerint halászeszköz volt, talán egy szégye/cége maradványa. Cölöpszerkezetű, rekesztő halászeszközök (gyakran V formájúak) gya-

kori leletnek számítanak az európai folyókban. Működési elvük annyira egyszerű (a halak mozgásának irányítása, hálóba, varsába terelésük), hogy hosszú időn át használták a módszert, ezért önmagában nem keltezhető. Az átkelőhely és a kastély közelsége magyarázhatja helyzetét, de biztosan csak a faminták keltezése után állíthatunk.

A szemlét Tóth J. Attila (KÖH) vezette, részt vettek dr. Gaál Attila, Egyházi Dóra, dr. Grynacus András, Jakucs Gábor, dr. Annie Dumont, Jean-François Mariotti régészek, valamint a Győri Búvár SE búvárai.

TÓTH JÁNOS ATTILA

197. Ivánca, Lapos (Fejér megye) B

Az Intercisa Múzeum 2003. november 10-én értesítést kapott arról, hogy Ivánca külterületén szántás közben embercsontok kerültek elő. November 12-én kiszálltunk a helyszínre, és megállapítottuk, hogy a lelőhely Ivánca Lapos elnevezésű határrészén van, amelyen korábban Pongrácz Zsuzsánnával végeztem hitelesítő ásatást. Az akkor megtalált középkori templomtól és temetőtől az előkerült emberi csontok kb. 700 méterrel délebbre kerültek elő. A lelőhely pontosabb behatárolása érdekében terepbejárást hajtottunk végre.

A több korszak emlékeit felölelő lelőhely mintegy 780 méter hosszúságban és 180 méter szélességben húzódik a Duna egyik mellékága mentén É-D-i irányban (036/9 hrsz.). Az újonnan előkerült embercsontokat a lelőhely déli végén fordította elő az eke bronzkori cserpekkel együtt, ami talán birituális temető léte utal. A lelőhely folytatásában kb. 250×120 méteres felületen bronzkori település maradványai kerültek elő. A bronzkori lelőhelyet mintegy 100–120 méteres szakaszon átfedő, a templom dombjának DNY-i oldaláig húzódó középkori falu kiterjedése kb. 350–400×100 méter.

Munkatársak: Haraszi Gabriella és Késmárky Rita restaurátorok, valamint Endész László.

KESZI TAMÁS

198. Izsófalva, Gede (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) V

A Hadtörténeti Múzeum Térképtárában egy 1957-ben készült légi felvételen jól kirajzolódik a föld- és vízivár omega alakú fehér vonala. A vár adatait korábban összefoglaltam.¹¹

2003. szeptember 15–22. között átvágtam a sáncot, aminek célja az árok metszetének dokumentálása. A vár északi részénél a pincékhez kanyarodó földúttól keletre 20 méterre jelöltük ki az É-D iránytól kissé keletre eltérő kutatóárkot, az Izsófalváról Rudolftelepre a hegyen

11 B. HELLEBRANDT M.: Edelény, Szendrő és Izsófalva vízivárai. HOMÉ XLI (2002) 24–31.

átvezető K–Ny irányú gyalogút szélétől indulva észak felé, azaz a Koplaló irányába. A kutatóárok hossza 9 m, szélessége 1,3 m. Szemben, azaz a Koplaló hegy déli lábánál már homokos lösz a talaj, kutatóárkunk északi végétől dél felé 2 m hosszán húzódik, majd vegyes, átmeneti a talaj, és átmege kemény nyirokba. A kutatóárok déli végében megtaláltuk az egykori árok alját. Itt 60 cm-t mélyítettünk, s kirajzolódott a sárga kötött talajban a barna kitöltésű árok, melynek alján sok kavics volt. Az egykori árok tehát 210 cm mélységben 120 cm szélesen látható, majd széles ívben szűkül, 60 cm barna kitöltés mélyed a sárga nyirokba.

Szeptember 18-án az ásatást megtekintette Paszternák István, Sárközy Sebestyén (KÖH Miskolci Regionális Iroda) és Nováki Gyula.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

199. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk, Kú

2003. július 14. és szeptember 5. között folytattuk a feltárást a volt apátsági templom déli oldala előtt. Az ásatás célja továbbra is az elpusztult bencés monostor falainak megkeresése, valamint a templom körüli temető sírjainak feltárása volt.

A templom déli kapujának vonalába eső D11 szelvény keleti felében dolgoztunk, ahol a bencés monostorudvart kutattuk, így módon itt falat nem találtunk. A D11 szelvényben a kora Árpád-kori (10. század vége–12. század) temető 11 sírját tártuk fel.

Ettől délre a C11 szelvénynek ugyancsak a keleti felében tudtunk dolgozni. A szelvény keleti metszetsfalában előkerült a kerengő nyugati falának részlete. Agyagba rakott téglafal, melynek közepét a tanúfal takarja, keleti részét a C12 szelvényben találtuk meg. A C11 szelvény feltárt részén 13 kora Árpád-kori sírt találtunk.

A C12 szelvény nyugati metszetsfalánál feltártuk a kerengő agyagba rakott téglafalát. A déli metszetsfalnál ehhez kapcsolódóan 90 cm széles, agyagba rakott csatári kőből és nagyméretű római téglából valamint kisebb téglából készült K–Ny-i irányú, egy sorból álló „válaszfal” került elő. Furcsa a fal helyzete, mert a kerengőfolyosóban van, azt rekeszti ketté. Ráépült a kora Árpád-kori 865. sz. sírra. A fal keleti részét egy 16. századi kerámiákkal kelezett beásással kibontották. A fal északi oldala mellett 24 cm széles, kelet felé lejtő árok húzódik, ennek betöltéséből 14. századi cserépedény-töredékek kerültek elő. A fal környékéről 15. századi házi-kerámia, kályhaszem és gótikus téglaborda töredéke került elő. Ennek alapján feltételezhetjük, hogy ez a válaszfal is a 15. században épült. A fal építőanyaga (csatári kő) is némileg eltér a főként téglából készült 13. századi monostorfalaktól.

A C13 szelvényben a keleti monostorszárny nyugati falát csak néhány csatári kő jelezte, mert a falat kiszédték. A szelvény déli fala mellett római téglából és csatári kőből álló elbontott fal törmeléke látszott, az om-

ladékból 14–15. századi bécsi import grafitos edénytöredékek, 15. századi kályhaszemek, 15–16. századi házi-kerámia töredékei kerültek elő.

A B13 szelvény nyugati metszetsfala mellett megmaradt a keleti monostorszárny nyugati falának több részlete, agyagba rakott téglafala. A szelvény ÉK-i és K-i részén nagyméretű pusztulási réteget találtunk, égésnyomokkal, hamuval. Rengeteg téglá és átégett kő került elő belőle, és római tegula, valamint nagy mennyiségű 15–16. századi kerámia és főleg kályhacsempe. A pusztulási réteg a szelvény közepe felé mélyült, és gödör formájú volt. Változatlanul igen sok az 1500 körüli kerámiaedény töredéke, kályhacsempe került elő belőle, többek között egy plasztikus darab: egy pelikán, amint vérevel fiókáit eteti. A gödör aljában egy szép román kori állat(oroszlán)fej-töredéket találtunk csigás-fürtös frizurával, valamint egy másik kőtöredéket és ablakkeret-töredékeket. Ez a nagy pusztulási réteg az 1532-es kőszegi ostromot követő török támadás maradványa. Ebbe a pusztulási rétegbe 17–18. században sírokat ástak.

A B11, A11 és a B12 szelvényekben egy négyszögű építmény alapjait találtuk. Téglából épült, középkori jellegű falazásmóddal: a fal két szélén ép téglák vannak, középen apró, tört téglából áll a falmag. A habarcs sárgásbarna, kavicsos, kemény, egyenletesen meszes. A B11 szelvényben viszonylag épségben megmaradt az építmény nyugati fala, csak középen van a külső széle kiomolva. A belsőben – a nyugati falnál – boltozatnak tűnő téglatömb van, amelyről kiderült a tisztítás után, hogy ez a nyugati fal leomlott tömbje. Az északnyugati falsaroknál jól látszott, hogy ez a négyszögű kapuépítmény ráépült a déli kolostorszárny északi falára, tehát a 13. századi falnál később készült. Az északi falat kiszédték, ezért itt a 13. századi monostorfal látszik jól. Az építmény keleti falát a B12 szelvényben tártuk fel. Ez hiányosan maradt meg, viszont az északkeleti falsarok ép. Az A11 szelvényben a déli fal fele és a délnyugati belső falsarok épségben került elő. A kapuépítményt pontalapozással készítették, vagyis a sarkokat mélyen lealapozták és a falközeget teherhárító ívvel kötötték össze. Ezt a kapuépítményt a 17. századi Folnay-kapu készítésekor bontották le, tehát azt megelőzően, talán az 1532-es török támadás után építették.

A 2003. évi ásatás során 79 sírt tártunk fel, és ezzel a feltárt sírok száma összesen 931-re emelkedett.

A sírok közül 32-t a kora Árpád-korba (11–12. század) keltezhetünk a tájolás (K–Ny-i irányú, arccal kelet felé), a sír mélysége (altalajon feküdtek), a sír helyzete (ráépült az 13. századi monostorfal) és a sírokban talált leletek alapján. Ebben az évben csak a 909. sírban fekvő női csontváz mellett találtunk S-végű hajkarikát. Érdekes volt a 921. sír, amelyet a mellette eltemetett 922. sír betemetésekor kiraboltak. A benne fekvő férficsontvázat medencétől felfelé szédülták, a vele eltemetett tárgyakat elrabolták. A korai sírokban nyugvók nemek szerinti megoszlása: 10 nő, 16 férfi, 1 gyerek. Öt eset-